LIDOVÉ TANCE Z ČECH, MORAVY A SLEZSKA

ŘADA DRUHÁ

Mužské taneční projevy

Lašský a slezský skok

Základní řada videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, vytvářená a vydávaná v letech 1992-1997, je od roku 2000 doplňována druhou řadou, nazvanou Mužské taneční projevy. V této nové řadě bylo do konce roku 2003 vydáno šest dílů, věnovaných slováckému verbuňku, a samozřejmě se počítá se zpracováním tanců a projevů dalších. Podle plánu byla v uplynulých letech zaměřena pozornost na lašský a slezský skok ve spolupráci s osobnostmi a soubory, které tento tanec, který by jinak upadl v zapomenutí, vzkřísily a zařadily do svého repertoáru. Předkládaná studie je prvním pokusem shromáždit prameny a literaturu, upozornit na souvislosti a na kazetě pak poukázat na různá zpracování tance v souborové praxi. Vzhledem ke specifičnosti tématu a k tomu, že tanec se pěstuje v poměrně malém počtu souborů, rozhodla redakční rada Mužských tanečních projevů výsledky práce nevydávat na videokazetě s doprovodnou publikací, jak tomu bylo v předchozích případech, nýbrž zveřejnit formou této studie a obrazový materiál zpřístupnit ke studiu zájemcům na médiu, uloženém v archivu Národního ústavu lidové kultury ve Strážnici. (J. M. K.)

1. Charakteristika tance

Tanec známý v lidovém prostředí pod názvy skok, lašský skok, zbojnik, zbujnik, Ondrašuv skok, Ondraš, Ondrašuv tanec Hajduk, Jindřiškovsky taněc, ale i hajduk a hajduch patří do rodu mužských skočných tanců improvizovaného rázu a patří k taneční formě charakteristické pro celou karpatskou valašsko-pastýřskou kulturu. V naší republice byl tanec zaznamenán na

území horského Lašska a v gorolské oblasti Těšínska ve slezských Beskydech, tedy na pomezí Moravy, Slezska, Slovenska a Polska.

Skok se tančí na množství písní 2/4 taktu a výrazného rytmu sólově, ve dvojici, ve čtveřici nebo ve skupině a jako rekvizita se někdy používá obušek. Pokud se tančí ve skupině, má jeden tanečník tzv. komando a hlasitými povely určuje druh a sled pohybových motivů - cifer. Skupinový tanec má formu kruhovou nebo řadovou, kdy stojí dvě řady tanečníků čelem proti sobě. Tanec sestává ze dvou částí, pomalé a rychlé, někde mohl končit dohrávkou. Začíná předzpěvem písně ve volném tempu a v něm se rozvíjí také tanec při první přehrávce. Tempo zpěvu následných slok a hudebních přehrávek se zrychluje, takže taneční pohyb graduje až do závěrečné dohrávky v živém „friškém“ tempu. Příznačná je pro tento tanec neobvyklá bohatost kroků: různé způsoby chůze, suny, přídupy, podupy, přeskoky, skoky a poskoky ve stoji, podřepu, dřepu i v podporu ležmo a zvrty. Ondrašův skok se tančí obdobně, avšak pouze na varianty jediné písně, nejčastěji začínající slovy Ty, Ondrašu, synu mily. Od skoku se Ondraš odlišuje tím, že po každé zpívané sloce má pomalou a rychlou část.

Tanec Ondraš je pojmenován po skutečně žijící osobě a jí je také podle lidového podání původ tance připisován. Ondra se narodil 13. listopadu 1680 v Janovicích u Frýdku jako syn místního svobodného fojta Ondřeje Šebesty a jeho ženy Doroty..[1] Sloužil u knížete Pražmy, protože ten nechal krutě ztýrat jeho otce, Ondra ze služby sběhl a dal se na zboj. Jeho pět druhů – zbojníků ho za příslib udělení milosti 1. dubna 1715 zabilo ve sviadnovské hospodě. [2]

Zásluhu na poznání lašského skoku má sběratelka Věra Šejvlová (1919—2004) [3]. Právě ona na základě svých výzkumů z počátku padesátých let 20. století tanec popsala a z

[1] Sivek, A.: Zbojník Ondráš a ondrášovská tradice v slovesnosti slezské oblasti. Praha, Naše vojsko 1959, s. 38.
[2] Tamtéž, s. 48.
[3] Šejvlová, V.: Ondrášův skok – sólový chlapský tanec severních Beskyd. Radostná země 3, 1951, č. 1, s. 22—31.

mnoha fragmentů, zjištěných v terénu, rekonstruovala jeho choreografickou podobu, kterou převzaly všechny lašské soubory a některé slezské.

2. Prameny a literatura

Prameny řadíme chronologicky, tak totiž nejlépe vyplynou vzájemné závislosti a rozdíly v přístupu k prezentování materiálu i přínosy prací.

Archiv brněnského pracoviště Etnologického ústavu Akademie věd ČR obsahuje následující materiál k tanci skok a Ondraš, získaný terénními sběry. Nejstarší zápis nápěvu a textu písně Ty Ondrašu, synu mily (signatura A 185/40) pochází z Kunčic pod Ondřejníkem (okr. Frýdek-Místek) a v roce 1904 jej sebral Antonín Pustka.[4] Pouhý text písně Zavolajte mi Ondraša zapsal v Ostravici (okr. Frýdek-Místek) J. Paskovský roku 1906 (A 119/5). Dokonce šest slok písně Privolajte sem Ondraše zaznamenal Felix Hlobil roku 1907 v Malhoticích, okr. Přerov (A 95/21-22). Sbírka písní z Těšínska, které zapsal v letech 1921-1930 sběratel Josef Mojžíšek, obsahuje mimo jiné text taneční písně Ty Ondrašu, synu mily ve variantě z Morávky, okr. Frýdek-Místek (A 660/113). Sběratel František Lýska při svých sběrech z let 1938-1939 zachytil v Proskovicích píseň ke skoku s textem Pytala sa kočka kočky (A 507/62).

Zbojnická tradice zanechala stopy také v nížinné oblasti Těšínska, jak tomu naznačuje píseň Ty, Ondrašu, synu mily, kterou sběrateli Vladimíru Scheuflerovi zazpívala roku 1949 v Petřvaldu (okr. Karviná) neznámá žena, která z důvodů tehdejší politické situace nechtěla prozradit svou totožnost, nevíme tedy, zda si píseň osvojila v Petřvaldu nebo někde jinde. Za pozornost stojí sběratelova poznámka, že píseň zpívala „dosti rychle“ (A 658/53). František Bonuš a Věra Šejvlová zapsali v roce 1950 píseň k tanci skok z Butovic (okr. Frýdek-Místek): Co sem sa ja nanajižďal, navyjižďal (A 1045/11).

---

[4] Biografické údaje o jednotlivých sběratelích viz Hrabalová, O.: Průvodce písňovými sbírkami, díl 2. Slovník sběratelů lidových písní. Brno, KKS 1983.

Studium tanečního pohybu skoků nabízí archivní materiál se sign. A 670/21. Je výsledkem sběratelské akce Zdenky Jelínkové a Ivo Stolaříka ve Starých Hamrech-Gruni (okr. Frýdek-Místek) v roce 1950. Právě v tomto sběru se poprvé vyskytuje charakteristika a popis tance sólového tanečníka, dvojice a čtveřice a výčet několika typických tanečních motivů s valaškou i bez valašky. Píseň zazpívala Antonie Chazáková z Gruně, tanec Ondraš však popsala Z. Jelínková podle vzpomínek dcery Karla Čajana na taneční projev svého otce a doplnila podle vyprávění Anežky Kubalové ze Starých Hamrů. [5] Sběratelka zaznamenala také jeden motiv, který v souborovém ztvárnění tance neuvidíme, doslova píše: *„Tanečníci se obcházejí v rytmu tance pomalým krokem kolem sebe (v každém taktu jeden krok) a při každém kroku vrážejí do sebe rameny, jednou pravými, podruhé levými.“* A pro tanec ve čtveřici mimo jiné uvedla: *„Mohou se uchopit i dva a dva proti sobě za ruce nebo dát ruce v bok, nemají-li valašku, a v tomto postoji tančit poskoky…“*

Sběry Františka Bonuše, Věry Šejvlové a Zdenky Zápalové z roku 1951 jsou uloženy pod signaturou A 690. Materiál obsahuje různé písně k tanci skok se stručnými poznámkami k tanci: *chůze se zrychlováním* nebo *Ondraš – při zakládačce ruce spojí na zádech* (A 690/68), a tempu: andante con modo a allegro (A 690/69). Schematický popis tance ve dvojici je uveden u písně Na vařeši blechy bila. Dvojice stojí proti sobě, ruce v bok, v první části dělají řezankové poskoky a podupy, v druhé části postupují dvojice libovolně po sále, přičemž směr určuje ten, který jde zády(A 690/70). Při písni V Ostravici pana něni je poznamenáno, že v pomalé části se tanečník pohybuje „ďupkaným“ přeměnným krokem vpřed, při rychlé části dělá skoky, označené grafickým symbolem ^ // ^// **(**A 690/71). Obsáhlejší popis skoku tančeného ve dvou čelných řadách je uveden u písně Měl sem ja galanku Vsaťanku (A 690/72). Další materiály z citovaného sběru obsahují jen taneční písně. Stejně je tomu u

[5] Srov. V. Šejvlová, o. c., s. 30, kde autorka poznamenává, že Karel Čajan pocházel z Hážovic u Rožnova pod Radhoštěm, sám Ondraše neznal, jen napodoboval pohyby Jana Ručky z Gruně. Toho V. Šejvlová dále charakterizuje jako interpreta jediného tance – Ondrašova skoku.

materiálu, který František Bonuš a Věra Šejvlová sebrali roku 1952 v Ostravici (A 1030/12) nebo Vincenc Socha roku 1963 ve Lhotce (A 1194/217) či Jaromír Gellnar roku 1964 v Bílé-Baranní (A 1243/278, 281) – všechny lokality okr. Frýdek-Místek.

Jak vyplývá z uvedeného přehledu, sběratelé zaměřili svou pozornost především na lidovou píseň, teprve od roku 1950 se v sebraných materiálech vyskytuje i popis tance skok. Nepochybně to souvisí s etablováním etnochoreologie ve vědeckých institucích v roce 1950 a zahájením dokumentace tanečního fondu ve všech regionech Moravy a Slezska. [6]

Literatura, zabývající se tancem skok, není příliš početná. V tomto případě ji neřadíme chronologicky podle data vydání, neboť mezi dobou výzkumu a publikováním jeho výsledků mnohdy uplynulo i několik desetiletí, nýbrž podle období, kdy autor materiál shromáždil.

K nejstarším patří sběry **Jana Taciny** na území Těšínska z let 1936-1938 a doplňované v letech 1947, 1950-1953 a 1958: **Śląskie tańce ludowe. Tom I. Śląsk cieszyński. Bielsko-Biała 1981**. Autor v citované práci uvádí pod číslem 54 (s. 85.) torzo tance „zbójnicki“ z Istebné u Koniakówa (PLR). Tančí jej dva chlapci stojící čelem proti sobě, s rukama založenýma dozadu, opakují se při něm kroky s přídupy, střídavé poskoky na pravé a levé noze a obraty poskokem na jedné noze. Jsou to taneční prvky vyskytující se nejen v tanci skok, nýbrž také v dalších beskydských tancích a lze je zařadit do pohybového fundusu tanců valašsko-pastýřské kultury. Melodie je totožná s podhalanskou písní W murowanej piwnicy, na niž se tančí tanec zbójnicki, který má však jinou stavbu než skok, přestože některé taneční motivy jsou shodné.

Choreografické popisy skoku a Ondraše byly publikovány v padesátých letech. Výjimečné místo má mezi touto produkcí studie **Věry Šejvlové: Ondrášův skok – sólový chlapský tanec severních Beskyd. Radostná země 3, 1951, č. 1, s. 22—31**. Autorka v ní

[6] Srov. např. Jelínková, Z.: K problematice formování etnochoreologie na brněnském pracovišti Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (nyní Etnologickém ústavu AV ČR) od počátku padesátých let 20. století. In: In: Ohlédnutí za půlstoletím české etnochoreologie. Pocta Zdence Jelínkové. Brno, Etnologický ústav AV ČR 2005, s. 8—14.

zúročila výsledky svého dvouletého výzkumu v beskydských dolinách čeladenské a ostravické. Charakterizuje strukturu tance, taneční styl a přináší popis všech tanečních motivů včetně jejich lidových názvů, v pořadí, jak je tanečníci při výzkumu tančili a jak se jí podařilo na základě výpovědí informátorů rekonstruovat, a dále varianty choreografií pro sólového ntanečníka, dvojici, čtveřici a pro více tanečníků s obměnou bez obušku a s obuškem. Poznamenává, že se tančil až do světové války (vzhledem k věku informátorů myšlena patrně první světová válka), a že v lidovém prostředí je vznik tance přisuzován zbojníku Ondrášovi, hned však dodává, že *„skutečný původ je patrně v životě salašnickém“* (s. 22). Historii tance, jeho proměny (např. rozdíl mezi tančením v krpcích a v botách s tvrdou holínkou) a postavení mezi ostatními tanci pomáhají osvětlit postřehy sběratelky a citované připomínky tanečníků a dalších informátorů, jejichž výčet se stručnou biografií přináší badatelka v závěru své práce.

Téhož roku vydali **Mišurec, Z. – Kos, B. – Bonuš, F. – Klusák, V.: Zbojnické písně a tance. Instruktážní brožura pro pěvecké a taneční soubory. Praha 1951**. Je v ní na s. 123-124 popis pevné formy Ondraše ve čtveřici bez rekvizity podle rukopisné sbírky Františka Bonuše. Tanec zapsal v Ostravici. Sběratel uvádí, že tanec patří mezi zbojnické tance, které však netančili jen zbojníci, ale hlavně dřevařští dělníci v údolí Ostravice od Frýdlantu až po Bílou. Tančení ve čtveřici podle něho *„tvoří vyhraněný typ s opakováním jednotlivých pohybových kroků“*.

V. Šejvlová i F. Bonuš připomínají postřehy svých informátorů, že při tanci v holínkách je nepominutelnou součástí tance tvrdý zvuk srážených holínek a podupů – toho si lze ostatně všimnout srovnáním tance v krpcích a v bagančatech na videosnímku.

F. Bonuš následně vydal monografickou sbírku **Lidové tance na Lašsku. Praha, Státní hudební nakladatelství 1953. (Na sbírce spolupracovali Jaroslav Jurášek, Jaromír Běhúnek a Helena Livorová.)** Věnuje v ní značnou pozornost hudebnímu doprovodu k tanci a rozebírá hru jednotlivých hudebních nástrojů a přetiskuje píseň Ondraš, Ondraš, dobře sobě

rozvaž z hukvaldských sběrů Leoše Janáčka, samotný popis tance však v monografii nenajdeme. Skoky a tanec Ondraš řadí k nejstarší vrstvě lašských tanců, *„které jsou charakteristické tím, že na celou řadu písní je vlastně jeden tanec. Písně hrané k těmto tancům patří zpravidla k hudebním skvostům celé naší hudební tvořivosti.“* (s. 17.) Přínosem této práce je také charakteristika lašského tanečního stylu: *„Díváme-li se na lidové lašské tanečníky, máme dojem, že se pohybují jenom nohy a ostatní tělo je toporné. Je to vcelku pravda, ale tělo není tak toporné, bez pohybu, jak by se na prvý pohled zdálo: vytváří s pohybujícími se končetinami výtvarný celek, který je právě výslednicí onoho vnitřního napětí celého těla, které se plně oddalo hudebnímu rytmu, taneční písni -její náladě. A právě tato tvarová souvztažnost, tento výtvarný taneční celek je u lašských tanců neobyčejně těžký a jeho zvládnutí je předpokladem pro lašský taneční styl. Abychom si učinili správnou představu o tomto niterném pohybovém souzvuku, musíme studovat víc než pouhé pohybové prvky. Už hudba nám řekne mnoho! Je nutno se zadívat na celého člověka, na jeho práci, na jeho celé životní podmínky. Vykřikování, juchání, tleskání do holinek, krpců se u těchto tanců nevyskytuje. Projevem živosti a temperamentu tančících jsou podupy i v těch místech, kde nejsou v tanci předepsány. Některé tance - hlavně v dohrávkách mají velmi rychlá tempa [♫ = 144], ale i zde se projevuje taneční temperament spíše zvýšeným vnitřním napětím než vnějšími přídatnými pohyby nebo výkřiky.“* (s. 18.)

Téhož roku vycházejí popisy některých mužských tanců, určené pro vojenské soubory, a mezi nimi i Ondrášova skoku: **Struska, F. – Hlaváč, Z. – Kos, B.: Mužský tanec, vycházející z prvků lašských tanců, tak zvaných „skoků“ Ondráše. In: Kos, B. – Struska, F.: Mužské lidové tance. Instruktážní brožura pro nácvik lidových tanců ve vojenských souborech. Praha 1953, s. 19-33.** Autoři popsali dvacet tanečních motivů, zde označených jako figury, včetně pohybových variant, a v závěru podali několik možností jejich vzájemného kombinování. V úvodním pojednání nezastírají, že některé prvky byly vytvořeny

tanečními soubory. A ke ztvárnění tance poznamenávají: *„Jednotlivé figury navazují na sebe a kombinují se podle toho, jak se tanec rozvíjí, graduje. Na čtvrtý takt melodie provádí tanečník obyčejně tři podupy, jak k tomu konečně melodie rytmicky svádí. Není to však pravidlem, někdy se tancuje i na čtvrtý takt figura ..., která vyhovuje pohybovému projevu tanečníka při improvisaci."* (s. 19.) Opakují tedy to, co již popsala V. Šejvlová. Dále shrnují možnosti individuálního držení paží při tanci bez valašky - buď jsou zkříženy za zády na kříži, buď jsou vbok s prsty dopředu, buď mohou obě nebo jedna viset podél těla. Tanec ve čtveřici má ustálenou strukturu a určené pořadí kroků. Srovnáním s popisy V. Šejvlové zjistíme, že některé taneční motivy (figury) jsou zde navíc, jsou to ty, které vytvořily soubory? Jde např. o přísunný krok s pohupy (fig. I.), stoje přednožmo s pohupy (fig. II.) sice V. Šejvlová popsala, avšak s jiným rytmem pohupů, stoje se sunutím nohy (fig. III.) s natáčením vpravo nebo vlevo příč, případně s otočkami o 180° a 360°aj.

Výběr sběrů na Těšínsku z poloviny 20. století, prováděných etnochoreoložkami Z. Jelínkovou a Hanou Podešvovou, byl publikován ve sbírce **H. Podešvové: Lidové tance na Těšínsku, Ostrava 1987.** Autorka v ní napsala: *„Mužské skočné tance se zachovaly na Těšínsku jen v nepoužitelných nepřesných zlomcích, které nejsou dost vhodné pro publikování."* (s. 17.)

V souvislosti s tancem skok nelze nezmínit dvě práce **Aloise Sivka: Zbojnické motivy. Se zvláštním zřením k tématice jánošíkovsko-ondrášovské. Diplomová práce. [FF Masarykovy university, Brno1950. 140 s.]** a **Zbojník Ondráš a ondrášovská tradice v slovesnosti slezské oblasti. Praha 1959.** A. Sivek v diplomové práci konkrétně nezmiňuje ani skoky ani Ondraše, geneticky však pokládá zbojnické tance za odvozené z mečových tanců. (s. 30.) Publikace o Ondrášovi, vydaná v roce 1959, je již poučená studií V. Šejvlové a některé její závěry cituje. (s. 96.) Kromě biografických údajů o Ondrášovi a výčtu uměleckých děl, inspirovaných zbojnickou tradicí, nepřidává k poznání tance nic nového.

Mnoho se o tanci nedovíme ani od **Janiny Marcinkowe**, která se sice vědomě zajímala o tance na Těšínsku od roku 1949, avšak její hlavní sběry pocházejí z let 1960–1966. Její **Folklor taneczny Beskidu Śląskiego, Warszawa 1969,** podává cenné poznatky o ekologii tance na Těšínsku, pokud však jde o tanec, který je předmětem našeho zájmu, píše jen, že někteří nejstarší pamětníci viděli nebo slyšeli o chlapcích, kteří v kožiších obrácených naruby vskakovali oknem do místnosti, tančili s výraznými přídupy, doprovázenými údery holí o podlahu. (s. 34.) Někteří si vzpomněli, že sice slyšeli o ondraškově tanci (ondraszkowy taniec), ale nic bližšího již nevěděli. Stejnou informaci opakuje v novém rozšířeném vydání: **Tańce Beskidu i Pogórza Cieszyńskiego, Warszawa 1996,** poznamenává však, že se dochovalo mnoho písní o Ondrášku a že se možná tančilo na některou z nich. [7] Zmiňuje již citovaný Tacinův popis tance zbójnicki a dále v rámci shromážděných informací lituje, že Ivo Stolařík se v monografii o obci Hrčava omezil pouze na uvedední jména tanec zbojnický. [8] (s. 25.)

V. Šejvlová charakteristiku skoků a popis tanečních motivů zopakovala doslovně v doprovodných publikacích videoencyklopedie o lašských a slezkých tancích: **Lašský skok. In: Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, IX. díl – Lašsko, Strážnice, Ústav lidové kultury 1996, s. 160-168** a **Mužský skok Ondraš. In: Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, X. díl – Slezsko, Strážnice, Ústav lidové kultury 1997, s. 44-51.** Úvodní studii k oběma doprovodným publikacím napsala Z. Jelínková a v díle věnovaném Lašsku cituje starší literaturu, v níž jsou zmínky o tanci hajduch, který sama označuje za synonymum pro odzemek, tedy tanec s různými dřepovými motivy (Lašssko, s. 12.), z nichž jen některé se staly součástí skoků. Ostatně nositelé těchto tanců je také rozlišovali, jak vyplývá z výpovědi Veroniky Matýskové z Ostravice, kterou Z. Jelínková obsáhle cituje. (s. 14-15.) Za pozornost

---

[7] Srov. např. Boczek-Orzyszek, E.: Problem zbójnictwa w polskiej pieśni ludowej. In: Kultura ludowa na pograniczu. (Red. D. Kadłubiec.) Katowice 1995, s. 92-112. Autorka rozebírá mimo jiné také písně o Ondrášovi.

[8] Stolařík, I.: Hrčava. Praha 1958.

stojí informátorčina poznámka, že mladí, kteří se učili tančit měli šavle, a výrok: *„Zbojnický, to byl Ondraš. Tančil se jen na píseň Ty, Ondrašu, synu mily… Pravili: Zahrajtě nam zbojnicky, nebo tež zbojnika, skok, Ondraš…"* (s. 14.) V díle o tancích ze Slezska Z. Jelínková píše, že na Jablunkovsku se v paměti uchoval mužský skočný tanec pod názvy zbojnik, zbujnik, Ondraš, Jindřiškovsky taněc. (Slezsko, s. 7.) Zbojnický jako svatební obřadní tanec nebo taneční hra na píseň Zbójnici, złodzieje byl známý na Hrčavě a v sousedních obcích na polské straně Beskyd Javořince a Istebné, také však v jiných oblastech. (s. 8.) [9]

Z. Jelínková tance nejen dokumentovala a vydávala jejich choreografické popisy, nýbrž se zabývala jejich původem, historií a kulturními souvislostmi. Výsledkem jejího bádání pro námi sledovaný tanec je studie **Zbojnické tance na Moravě a ve Slezsku, Slovenský národopis 36, 1988, č. 3-4, s. 509-517.** Autorka v ní došla k závěru, že mezi zbojnické tance patří tance, související s historickou etapou a prostředím, v němž zbojnictví vzkvétalo a že tance jsou typickým projevem valašsko-pastýřské hudební a taneční kultury a jen vlivem zbojnické tradice byly připisovány zbojníkům, vesměs do lesů uprchlým pastýřům. Proto se vedle názvů skok, odzemek aj. vyskytují také názvy zbojnický, Ondraš aj. Badatelka na základě porovnání různých tanců se zbojnickou tematikou vymezila tři druhy tohoto tance: 1) skok na Lašsku, 2) odzemek na Valašsku a Horňácku, 3) zbójnicki na Jablunkovsku. (s. 511.) [10]

Svou výzkumnou a sběratelskou činnost z padesátých let **Z. Jelínková** zúročila pojednáním o lidovém tanci v monografii **Těšínsko, 4. díl, Těšín – Rožnov pod Radhoštěm 2002, s. 83-120**. Opakuje názvy tanců, jak je zveřejnila již v citované doprovodné publikaci k videozáznamu slezských tanců. Navíc dodává, že popis tance podle Pavla Zogaty, gajdoše

[9] Srov. např. Dúžek, S.: Zbojnícke tance v slovenskej ľudovej tanečnej tradícii. Slovenský národopis 36, 1988, č. 3-4, s. 493-507.
[10] Celé toto číslo Slovenského národopisu je věnováno zbojnické tradici na území tehdejší Československé republiky a obsahuje mezi jinými rozbor písní se zbojnickou tematikou, srov. Šrámková, M. – Sirovátka, O.: Moravské a slezské písně o zbojnících, s. 483-492.

z Hrčavy, byl podobný popisu tance od Věry Šejvlové. A že podle jiného informátora se na polské straně tančil ještě kolem roku 1937. (s. 105.)

Uvedený přehled literatury o tanci skok potvrzuje, že stěžejní popis tance včetně charakteristiky tanečního stylu je výsledkem sběratelského úsilí Věry Šejvlové a nelze k němu nic přidat, neboť tanec dnes žije výlučně v choreografických úpravách folklorních souborů. Nicméně některé drobnosti k tanci skok najdeme v jejích nepublikovaných vzpomínkách O sběru i o tom, co jsou skoky a co zvrtky (viz přetisk v příloze).

Nemohu si však odpustit jedno zamyšlení nad jedním tanečním motivem, který se na videozáznamu několikrát opakuje, totiž objetí dvou tanečníků v pase při poskocích kolem společné osy. Lidové prostředí bylo přísně heterosexuální a takové nemužné držení při tanci je nanejvýš nepravděpodobné. Také se tento motiv v žádném popisu nevyskytuje. Z. Jelínková, především však V. Šejvlová popsaly jen tyto fyzické kontakty tanečníků:

- ve stoji vedle sebe nebo při obcházení do sebe vrážejí rameny (V. Š. s. 27, Z. J. A 670/21),
- při tanci čelem proti sobě si mohou podat ruce a poskakovat (Z. J. A 670/21),
- dva tanečníci čelem proti sobě si podají ruce a trhnutím a skokem si vymění místa (V. Š. s. 29),
- při tanci čelem do kruhu se mohou tanečníci držet v upažení za lokty (V. Š. s. 28),
- při kozáčku v dřepu se chodidla přednožených nohou mohou dotknout (V. Š. s. 29).

3. Píseň

Písní ke skokům a textových a nápěvových variant Ondraše je mnoho, údajně jich bylo zapsáno na čtyři sta a podobají se starobylému párovému tanci zvrtku, jsou však ostřeji rytmizované. [11]. Písně jsou převážně 2/4, mohou však být také lichodobé,[12] a předzpěvují se v

[11] Srov. Jelínková, Z.: Lidový tanec na Lašsku. In: Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, IX. díl – Lašsko. Strážnice 1996, s. 11. Autorka cituje ze sbírky: Šejvlová, V. – Kotek, Š.:

pravidelných osminách nebo v ostře rytmizovaném tečkovaném rytmu (V. Šejvlová, s. 22). Tempo předzpěvu se pohybuje od pomalého (čtvrťová nota = 76, Janáčkův Ondraš) po živé (čtvrťová nota = 120, A 1243/281), postupně tedy graduje, takže v rychlejší části si tanečník poroučel jen zvoláním počátečních slov písně. Charakteristiku písní ke skoku formulovala V. Šejvlová v již zmíněné rukopisné stati, která je přiložena, není tedy důvod ji opakovat. Písně byly publikovány ve zpěvnících, vesměs pouze regionálně dostupných.

4. Hudební doprovod

Archaické tance na Těšínsku, mezi něž patří skok, doprovázela gajdošská muzika ve složeni gajdy a housle. Lašsko je oblastí, kde je v 19. století doložený hudební doprovod smyčcový s malým cimbále, k němuž se postupně přidával klarinet a další dechové nástroje. Není vyloučeno, že také tady hrávala k tanci gajdošská muzika jako na sousedním Jablunkovsku. Při domácích zábavách se od počátku 20. století rozšířila heligónka. F. Bonuš uvádí k pevné formě Ondraše z Ostravice partituru pro deset nástrojů: housle prim, druhé housle, první a druhé kontry, viola, basa, flétna, první a druhý klarinet a cimbál (F. Bonuš 1951, s. 125). Stejné hudební složení až na violu, včetně způsobu hry a oblíbených tónin, popisuje ve sbírce z roku 1953 (Bonuš 1953, s. 7-13). V. Šejvlová ve všech svých pojednáních o skoku upozorňuje, že pomalá část se hraje duvajem, rychlá na odrážky. Rekonstrukci hudebního doprovodu ke skokům a také párovým zvrtkům popsal Čestmír Ramík z ostravské muziky Zbujan. (viz příloha)

Písničky z údolí Ostravice (I). Frýdek–Místek 1982. Tato sbírka není v mně dostupných knihovnách zastoupena, nemuhu tedy uvést originální citát.

[12] Např. L. Janáčkem zapsaná píseň Ondraš, Ondraš. Srov. Bonuš, F.: Lidové tance na Lašsku, o. c., s. 14.

Závěr

Tanec skok se nejdéle udržel na Lašsku, v povědomí pamětníků přežil druhou světovou válku, a naše etnochoreologie jej poznala díky sběratelskému úsilí Věry Šejvlové, která také zpracovala choreografie pro soubory, mající v repertoáru lašský folklor. Díky těmto souborům skok žije v pódiové podobě dodnes. Tanec skok ve Slezsku byl zaznamenán jen jako neurčitá vzpomínka v povědomí pamětníků, byť podle některých se na polské straně Beskyd tančil ještě před druhou světovou válkou.

Vzhledem k tomu, že nelze očekávat nějaká nová zjištění, jedním ze směrů dalšího bádání by mohla být analýza toho, které motivy v tanci jsou autentické a které jsou dílem souborových choreografů.

Mgr. Jitka Matuszková, Dr.

Lašský skok - tančí členové souboru Ondřejnica ze St. Vsi nad Ondřejnicí a Grunik z Ostravice

Lašský skok - tančí Pavel Vaněk ze souboru Ondřejnica ze St. Vsi nad Ondřejnicí

Lašský skok - tančí členové s. Grunik z Ostravice

Lašský skok - tančí členové s. Grunik z Ostravice

Lašský skok - tančí členové s. Grunik z Ostravice

Lašský skok - tančí členové s. Grunik z Ostravice

Lašský skok - tančí členové s. Grunik z Ostravice

Lašský skok - tančí členové souboru Grunik z Ostravice

LITERATURA K LAŠSKÉMU A SLEZSKÉMU SKOKU

Boczek-Orzyszek, Ewa: Problem zbójnictwa w polskiej pieśni ludowej. In: Kultura ludowa na pograniczu. (Red. D. Kadłubiec.) Katowice 1995, s. 92-112.

Bonuš, František: Lidové tance na Lašsku. Praha, Státní hudební nakladatelství 1953. (Na sbírce spolupracovali Jaroslav Jurášek, Jaromír Běhúnek a Helena Livorová.)

Dúžek, Stanislav: Zbojnícke tance v slovenskej ľudovej tanečnej tradícii. Slovenský národopis 36, 1988, č. 3-4, s. 493-507

Jelínková, Zdenka: Zbojnické tance na Moravě a ve Slezsku. Slovenský národopis 36, 1988, č. 3-4, s. 509-517.

Táž: Lidový tanec na Lašsku. In: Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, IX. díl – Lašsko, Strážnice, Ústav lidové kultury 1996, s. 12-15.

Táž: Lidový tanec. In: Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, X. díl – Slezsko, Strážnice, Ústav lidové kultury 1997, s. 7-8.

Táž: Lidový tanec. In: Těšínsko, 4. díl, Těšín – Rožnov pod Radhoštěm 2002, s. 83-120.

Marcinkowa, Janina: Folklor taneczny Beskidu Śląskiego. Warszawa 1971.

Táž: Tańce Beskidu i Pogórza Cieszyńskiego. Warszawa 1996.

Mišurec, Z. – Kos, B. – Bonuš, F. – Klusák, V.: Zbojnické písně a tance. Instruktážní brožura pro pěvecké a taneční soubory. Praha 1951, s. 123-124.

Peterková, Božena: Ondrašovské pěsničky. 1965.

Podešvová, Hana: Lidové tance na Těšínsku. Ostrava 1987.

Sivek, Alois: Zbojnické motivy. Se zvláštním zřením k tématice jánošíkovsko-ondrášovské. Diplomová práce. [FF Masarykovy university, Brno1950. 140 s.]

Týž: Zbojník Ondráš a ondrášovská tradice v slovesnosti slezské oblasti. Praha, Naše vojsko 1959.

Struska, F. – Hlaváč, Z. – Kos, B.: Mužský tanec, vycházející z prvků lašských tanců, tak zvaných „skoků“ Ondráše. In: Kos, B. – Struska, F.: Mužské lidové tance. Instruktážní brožura pro nácvik lidových tanců ve vojenských souborech. Praha 1953, s 19-33.

Šejvlová, Věra: Ondrášův skok – sólový chlapský tanec severních Beskyd. In: Radostná země 3, 1951, č. 1, s. 22-31.

Táž: Lašský skok. In: Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, IX. díl – Lašsko. Strážnice 1996, s. 160-168.

Táž: Mužský skok Ondraš. In: Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska, X. díl – Slezsko, Strážnice 1997, s. 44-51.

Šejvlová, V. – Kotek, Š.: Písničky z údolí Ostravice (I). Frýdek – Místek 1982.

Šrámková, Marta – Sirovátka, Oldřich: Moravské a slezské písně o zbojnících. Slovenský národopis 36, 1988, s. 483-492.

Tacina, Jan: Śląskie tańce ludowe. Tom I. Śląsk cieszyński. Bielsko-Biała 1981.

PŘÍLOHA

1) Seznam materiálů k tanci skok a Ondraš, uložených v archivu Etnologického ústavu AV ČR Brno

A 185/40

Nápěv a text písně k tanci Ondraš: Ty Ondrašu, synu mily

Sběr Antonín Pustka, Kunčice pod Ondřejníkem, okr. MF, 1904

A 119/5

Jen text písně k Ondrašu: Zavolajte mi Ondraša

Sběr J. Paskovský, 1906, Ostravice

A 95/21-22

21- Privolajte sem Ondraše

22 – Jójójój, kde si Juro, kde si

zpívala Oravka (žena Oravova), Malhotice, okr. Přerov

sběr Felix Hlobil, 1907

A 660/113

Sbírka písní z Těšínska, sběr Josef Mojžíšek, 1921-1930

Pod č. 139 text Ty Ondrašu, synu mily

Morávka, okr. Frýdek-Místek, zpíval V. Foldyna

A 507/62

Jen nápěv a text ke skoku: Pytala sa kočka kočky

Zpíval Alois Lyčka, Proskovice

Sběr František Lýska, 1938-1939

A 658/53

Text a nápěv k Ondrašu: Ty, Ondrašu, synu mily

Poznámka – dosti rychle

Zpívala neznámá paní, jejíž syn z politických důvodů zavřený, proto nechtěla prozradit své jméno, zná Antonín Štefaník, nar. 1890 v Petřvaldu v havířské rodině, muzikant a skladatel

Sběr Vladimír Scheufler, 1949, Petřvald u Karviné

A 1045/11

Jen text a nápěv ke skoku z Butovic: Co sem sa ja nanajižďal, navyjižďal

Zpívala Gistingerová v Ostravici

Sběr František Bonuš, Věra Šejvlová, 1950

A 670/21

Popis Ondraše od Zdenky Jelínkové

Sběr Ivo Stolařík, Zdenka Jelínková, Staré Hamry – Gruň (okr. Frýdek-Místek), 1950

Zpívala Antonie Chazáková, Gruň čp. 221, nar. 1901

A 690/68

Jen nápěv a text písně ke skoku: Hračansky mosteček prohyba še

Zpívala Antonie Kokšová, Malenovice 26. 1. 1951

Poznámky k tanici: chůze se zrychlováním

Ondraš – při zakládačce ruce spojí na zádech

A 690/69

Jen nápěv a text písně ke skoku: Hračansky mosteček prohyba še

Zpívala Veronika Švrčinová, Buřonka (okr. Frýdek-Místek) 27. 3. 1951

Tempo andante con modo a allegro

A 690/70

Text a nápěv ke skoku: Na vařeši blechy bila

Zpívala Antonie Ručková, Černé 28. 1. 1951

Sběr František Bonuš, Věra Šejvlová, Zdenka Zápalová

Stručný popis tance ve dvojicích

A 690/71

Text a nápěv ke skoku: V Ostravici pana něni

Zpíval J. Červenka, Gruň 27. 1. 1951

Sběr František Bonuš, Věra Šejvlová, Zdenka Zápalová

Stručný popis tance: 1x pomalu – „ďupkaný“ přeměnný krok vpřed, 1x rychle – skok ^ // ^//

A 690/72

Píseň Měl sem ja galanku Vsaťanku

Zpíval Jindřich Červenka

Obsáhlejší popis skoku tančeného ve dvou čelných řadách

Sběry Františka Bonuše, Věry Šejvlové a Zdenky Zápalové z roku 1951

A 690/73

Tři texty ke skokům bez nápěvu sdělil Ignac Chromec (nar. 1877 v Ostravici),

Sběr v Branticích-Radimi

A 1030/12

Jen nápěv a čtyři sloky ke skoku z Ostravice: U sušeda něsvito

Zpívala Němcová, Ostravice

Sběr František Bonuš, Věra Šejvlová, 1952

A 1194/217

Tex a nápěv: Ty Ondrašu, synu mily

Zpívala Anežka Vítová, Lhotka, okr. Frýdek-Místek

Sběr Vincenc Socha, 21. 1. 1963

A 1243/281

Jen nápěv a text písně ke skoku: Javorovy mosteček prohyba se, čtvrťová nota = 120

Zpíval Jan Kubačák, Bílá-Baranní 24. 1. 1964

Sběr Jaromír Gellnar

Přepsal František Dobrovolný, květen 1964

A 1243/278

čtvrťová nota = 88

Jen nápěv a text písně ke skoku: Ten listeček dubovy, popadal mi do vody

Zpívaly Veronika Hrušková, Marie Sobčaková, Veronika Sobčaková, Bílá-Baranní

Sběr Jaromír Gellnar 23. 1. 1964

2) Věra Šejvlová: O sběru I o tom, co jsou skoky a co zvrtky

3) Čestmír Ramík: O rekonstrukci hudecké hry ke skokům a zvrtkům

4) Seznam snímků na videokazetě

Pod úvodními titulky a slovem:

1. Mužský skok Ondraš s obuškem sólový, tančí Vít Konopáč (1972) ze souboru Grunik v Ostravici, hraje muzika Lipka z Ostravy, primáš Čestmír Ramík. Tanec B. 2 z X. dílu Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska, natočeno v Hrčavě 1993, kazeta z archivu NÚLK.
2. Lašský skok ve skupině, tančí členové souborů Grunik z Ostravice a Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, hraje muzika souboru Ondřejnica, primáš Kamil Šperlín. Tanec E. 7 z IX. dílu Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska, natočeno ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1993, kazeta z archivu NÚLK.

Ostatní snímky:

3. Z části Skok kazety VHS Tance z Lašska autorek Věry Šejvlové, Věry Šimkové a Elišky Krejčíčkové. Komentuje Věra Šejvlová (1919 – 2004), tančí postupně Pavel Vaněk (1963 – 2000) ze souboru Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, Jiří Valíček (1954) ze souboru Valašský vojvoda z Kozlovic, opět Pavel Vaněk a konečně Pavel Vaněk a Martin Zbořil (1970) ze souboru Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí. Natočeno 1991, kazeta z archivu Mgr. Elišky Krejčíčkové.
4. Sólo skok I., tančí Jiří Valíček (1954) ze souboru Valašský vojvoda z Kozlovic, hraje muzika souboru, primáš Jaromír Střálka. Tanec E. 2 z IX. dílu Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska, natočeno ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1993, kazeta z archivu NÚLK.
5. Sólo skok II., tančí Lukáš Mrkva (1979) ze souboru Valašský vojvoda z Kozlovic, hraje muzika souboru, primáš Přemysl Verlík, natočeno v Dolní Lomné 2003.
6. Sólo skok III., tančí Pavel Vaněk (1963 – 2000) ze souboru Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, primáš Kamil Šperlín. Tanec E. 1 z IX. dílu Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska, natočeno ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1993, kazeta z archivu NÚLK.
7. Skok ve dvojici, tančí Pavel Vaněk (1963 – 2000) a Radek Hrabovský (1972) ze souboru Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, hraje muzika souboru, primáš Kamil Šperlín. Tanec E. 4 z IX. dílu Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska, natočeno ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1993, kazeta z archivu NÚLK.
8. Sólo skok s obuškem, tančí Pavel Vaněk (1963 – 2000) ze souboru Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, hraje muzika souboru, primáš Kamil Šperlín. Z pořadu V. Šejvlové a V. Konopáče Nokturno na VI. Sochových národopisných slavnostech ve Lhotce pod Ondřejníkem r. 2000, dokumentární záznam na VHS Studio Vlačim, kazeta z archivu Obecního úřadu ve Lhotce pod Ondřejníkem.
9. Sólo skok IV., tančí Lukáš Konopáč (1978) ze souboru Grunik z Ostravice, hraje muzika Zbujan z Ostravy, primáš Lukáš Velký. Z pořadu J. M. Krista, V. Ondrušové a K. Pavlištíka Nositelé tradice – Mužské taneční projevy z videoencyklopedie Lidové tance z Čech, Moravy a Slezska na 52. ročníku Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice 1997, kazeta VHS z archivu NÚLK.
10. Skok s obušky ve čtveřici, tančí Vít Konopáč (1972), Martin Skotnica (1974), Daniel Strangfeld (1977) a David Šmíra (1973) ze souboru Grunik z Ostravice, hraje muzika Vojtek z Ostravy, primáš Lukáš Velký, natočeno v Dolní Lomné 2003.
11. Skok Ondraš s obušky ve čtveřici I., tančí Vít Konopáč (1972), Daniel Ryšávka (1977), Martin Skotnica (1974) a Daniel Strangfeld (1977) ze souboru Grunik z Ostravice, hraje muzika Zbujan z Ostravy, primáš Lukáš Velký. Z pořadu J. M. Krista, V. Ondrušové a K. Pavlištíka Nositelé tradice – Mužské taneční projevy z videoencyklopedie Lidové tance

z Čech, Moravy a Slezska na 52. ročníku Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice 1997, kazeta VHS z archivu NÚLK.

12. Skok Ondraš s obušky ve čtveřici II., tančí Václav Chýlek (1972), Marek Kahánek (1982), Lukáš Mrkva (1979) a Zdeněk Tománek (1988) ze souboru Valašský vojvoda z Kozlovic, hraje muzika souboru, primáš Přemysl Verlík, natočeno v Dolní Lomné 2003.
13. Skok Ondraš s obušky ve čtveřici III., tančí Vít Konopáč (1972), Martin Skotnica (1974), Daniel Strangfeld (1977) a David Šmíra (1973) ze souboru Grunik z Ostravice, hraje muzika Vojtek z Ostravy, primáš Lukáš Velký, natočeno v Dolní Lomné 2003.
14. Skok ve dvojici a čtveřici v bagančatech, tančí Vít Konopáč (1972), Martin Skotnica (1974), Daniel Strangfeld (1977) a David Šmíra (1973) ze souboru Grunik z Ostravice, hraje muzika Vojtek z Ostravy, primáš Lukáš Velký, natočeno v Dolní Lomné 2003.
15. Skok Ondraš ve čtveřici v bagančatech, tančí Vít Konopáč (1972), Martin Skotnica (1974), Daniel Strangfeld (1977) a David Šmíra (1973) ze souboru Grunik z Ostravice, hraje muzika Vojtek z Ostravy, primáš Lukáš Velký, natočeno v Dolní Lomné 2003.
16. Skok ve skupině (komando) I., tančí členové souborů Grunik z Ostravice a Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, hraje muzika Ondřejnice, primáš Kamil Šperlín. Tanec E. 7 z IX. dílu Lidových tanců z Čech, Moravy a Slezska, natočeno ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm 1993, kazeta z archivu NÚLK.
17. Skok ve skupině (komando) II., tančí členové souborů Grunik z Ostravice, Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, Ostravica z Frýdku - Místku a Valašský vojvoda z Kozlovic, hraje muzika Vojtek z Ostravy, primáš Lukáš Velký. Z pořadu V. Šejvlové a V. Konopáče Nokturno na VI. Sochových národopisných slavnostech ve Lhotce pod Ondřejníkem r. 2000, dokumentární záznam na VHS Studio Vlačim, kazeta z archivu Obecního úřadu ve Lhotce pod Ondřejníkem.
18. Taneční skladba Ondraš a komando, choreografie Vít Konopáč. Tančí členové souboru Grunik z Ostravice, hraje muzika Vojtek z Ostravy, primáš ???? Z pořadu D. Luthera Z kraje pod Karpaty na 59. ročníku Mezinárodního folklorního festivalu Strážnice 2004, kazeta z archivu NÚLK.
19. Ondraš, taneční skladba, choreografie Jiří Adamus a Petr Zezulka na počest tragicky zesnulého Pavla Vaňka. Tančí členové souboru Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, hraje muzika souboru, primáš Kamil Šperlín, natočeno ve Staré Vsi nad Ondřejnicí 2003.
20. Ondraš (Zbujnicky tanec), taneční skladba, choreografie Boleslav Slováček. Tančí členové souboru Slezan z Českého Těšína, hraje muzika souboru, primáš Miroslav Kyjonka, natočeno v Mostech u Jablunkova 2003.
21. Vojenské, taneční skladba, autor Otakar Mlčoch. Tančí členové souboru Ondřejnica ze Staré Vsi nad Ondřejnicí, hraje muzika souboru, primáš Kamil Šperlín, natočeno ve Staré Vsi nad Ondřejnicí 2003.

Zpracoval Jan Miroslav Krist